

A közös ős nyomában.
Abszolút szerkezetek az indoeurópai nyelvekben

TARTALOM

A legfontosabb rövidítések	4
Bevezetés	5
1 Az abszolút szerkezetek	6
1.1 Participiumok és participiumrendszerek a klasszikus nyelvekben	6
1.2 Az abszolút szerkezetek „meghatározása”	8
1.3 Az indoeurópai alapnyelv és a nyelvészeti rekonstrukció	10
2 A rekonstruálhatóság kérdése. Abszolút szerkezetek az indoeurópai nyelvekben	14
2.1 Abszolút szerkezetek a klasszikus nyelvekben	14
2.1.1 Görög	14
2.1.2 Latin	16
2.1.3 Szanszkrit	17
2.2 Abszolút szerkezetek a germán nyelvekben	19
2.2.1 A gót	19
2.2.2 Az ófelnémet, az óangol és az óészaki	20
2.2.3 A germán dativus absolutus eredete	21
2.3 Abszolút szerkezetek a balti-szláv nyelvekben	23
2.3.1 A litván	23
2.3.2 Az ószláv	24
2.3.3 A litván gerundium eredete	25
2.4 Abszolút szerkezetek más indoeurópai nyelvekben	26
3 A közös ős nyomában. A rekonstrukció problémái	27
3.1 Abszolút szerkezetek az alapnyelvben	27
3.2 A közös eset rekonstrukciója és problémái	28
3.2.1 Ablativus absolutusok az italikus nyelvekben	29
3.2.2 A görög genitivus absolutus	30

3.2.3	A balti-szláv dativus absolutus	31
3.3	Szükséges-e egyetlen eset rekonstrukciója?	32
4	Összefoglalás.....	34
	Irodalomjegyzék	36

A LEGFONTOSABB RÖVIDÍTÉSEK

abl.	ablativus
acc.	accusativus
act.	activum
dat.	dativus
dial.	dialektális
fut.	futurum
gen.	genitivus
ger.	gerundium
gr.	görög
impf.	imperfectum
inf.	infinitivus
inst.	instans
lat.	latin
litv.	litván
loc.	locativus
manc.	mancus
med.	medium
ném.	német
nom.	nominativus
óang.	óangol
ófn.	ófelnémet
part.	participium
pass.	passivum
perf.	perfectum
plur.	pluralis
sing.	singularis
stand.	standard
szkr.	szanszkrit

A példák glosszálásában a Leipzig Glossing Rules szabályait követtem.

BEVEZETÉS

Ahogy Ruppel fogalmaz,¹ a legtöbb nyugati filológus először latintanulmányai során találkozik az abszolút szerkezetek fogalmával. Miután megtanulták a participium coniunctum alapjait, elsajátítják az ablativus absolutust, és megismerik a kettő közti különbségeket is. Később, amikor egy hallgató ógörög tanulmányai során szembetalálkozik az ógörög genitivus absolutusszal, a tanár legtöbb esetben egyszerűen azt mondja, hogy ez olyan, mint a latin ablativus absolutus, csak más esetben áll.

Ha ezután elmélyülünk a szanszkrit nyelvben, idővel találkozunk a locativus absolutus fogalmával is, amelyet röviden ugyanúgy lehet elmagyarázni, mint a görög genitivus absolutust: olyan, mint a latin ablativus absolutus, csak locativusszal.

Nem kell azonban sokáig visszamennünk az időben ahhoz, hogy abszolút szerkezeteket találjunk. Ilyen szerkezet ugyanis létezik a híresen archaikus vonásokkal rendelkező litván nyelvben is. Ez a dativus absolutus, amelyet a balti-szláv nyelveken kívül a germán nyelvek is széleskörűen használtak. Mivel a felsorolt szerkezetek alapsémája és jelentése megegyezik az egyes leánynyelvekben, ezért jogosan merül fel a kérdés, hogy az abszolút szerkezetek alapnyelvi eredetűek-e. Fontos és szembetűnő különbség azonban a nyelvenként eltérő esethasználat.

Dolgozatomban először bemutatom az abszolút szerkezetek fogalomtörténetét, legalapvetőbb morfológiai és szemantikai ismertetőjegyeit, és kitérek a történeti-összehasonlító nyelvészet módszereire is.

Az alapnyelvi rekonstruálhatóság szempontjából fontos kérdés, hogy a szerkezetek hány és milyen viszonyban álló leánynyelvben fordulnak elő, ezért a második fejezetben sorra veszem a különböző indoeurópai nyelvekben adatolt abszolút szerkezeteket, és részletesebben megvizsgálom néhány velük kapcsolatos problémát. A harmadik fejezetben közelebbről vizsgálom meg azt a kérdést, hogy az egyes abszolút szerkezetek visszavezethetők-e egyetlen közös ősré. Végezetül a kutatás eredményei alapján megfogalmazom a saját álláspontomat az abszolút szerkezetek alapnyelvre való rekonstruálhatóságával kapcsolatban.

¹ Ruppel 2013: 1.

1 AZ ABSZOLÚT SZERKEZETEK

1.1 PARTICIPIUMOK ÉS PARTICIPIUMRENDSZEREK A KLASSZIKUS NYELVEKBEN

Mivel az abszolút szerkezetek egyik lényeges eleme a participium, ezért fontos ismertetni a participiumok legfontosabb jellemzőit. A klasszikus nyelvek nyelvtanaiban a participiumokról szóló bevezetés általában ugyanazt foglalja magában.² A szó latin eredetű, a *pars* 'rész' és *cipio*³ 'fog, kap, szerez' szavak összetétele, tudniillik a melléknévi igenév részesedik mind az ige, mind a melléknév tulajdonságaiból, éspedig:

- a) ugyanolyan mondatrészek határozhatják meg vagy egészíthetik ki, mint egy finit igealakot, valamint igenemet és actiót fejez ki,
- b) melléknévi jellege miatt névszóként ragozható és főnevesíthető.

Tóttössy Csaba⁴ a participiumokat morfológiai szempontból két csoportra osztja. Az első csoportba tartoznak az igtőből képzett participiumok, amelyek így az ige neméhez (aktív, mediális, passzív) és szemléletéhez (imperfectum, perfectum, aoristos) egyaránt igazodnak. Ilyenek például a görög participium imperfectum activi (ἄγγέλλων és διδούς) és a participium perfectum activi (δεδωκώς); a latin participium imperfectum activi (*cupiens*); a szanszkrit participium imperfectum activi (*dádat-*), participium imperfectum passivi (*kriyāmāṇa-*) és participium perfectum activi (*dadivás-*).

A második csoportba azok a participiumok tartoznak, amelyek közvetlenül az igeigekből származnak, és így eredetileg nem volt sem igenemhez, sem aspektushoz köthető tulajdonságuk. Erre az a magyarázat, hogy az „*x-to- eredetileg azt jelentette, hogy az igeigekben foglalt cselekvés kihatással van a főnévre” (ti. arra a főnévre, amelynek bővítményeként a *-to- képzővel ellátott igenév szerepel).⁵ Ilyen például az egyik görög adiectivum verbale (δοτός), a latin participium perfectum passivi (*datus*), illetve a szanszkrit participium perfectum passivi (*dattá-*, *kṛtá-*).

Mondattani szempontból a görög, latin és szanszkrit participiumok betölthetnek: a) jelzői funkciót, mint a melléknevek; b) főnevesülve betölthetnek bármilyen főnévhez kapcsolódó funkciót; c) állhatnak állapothatározóként (participium coniunctum).

² Ld. többek között: görög: Maywald–Vayer–Mészáros 2014: 126; Farkas–Horváth–Mayer 2000: 72–81; Bornemann–Risch 1999: 247–248; latin: Menge 2009: 708–726; szanszkrit: Körtvélyesi 2005: 165–171; Speijer 1998: 278–296.

³ Maywald–Vayer–Mészáros 2014: 126.

⁴ Tóttössy 1975: 11.

⁵ Sommer 1914: 599–600; idézi Ruppel 2013: 196.

Töttössy a következő példát nevezi meg: *Is (scil. Lucius Tarquinius) ... senatum docet ... se missum a M. Crasso, qui Catilinae nuntiaret, ne eum Lentulus et Cethegus aliiue ... **deprehensi** terrerent* (Sall. Cat. 48.4). A mondatban a *deprehensi* elméletileg állhatna jelzőként: „... hogy adja hírül Catilinának, hogy ne rémítse őt meg a (már) letartóztatott Lentulus, Cethegus és a többiek”, illetve állapothatározóként: „... hogy ne rémítse őt meg Lentulus, Cethegus és a többiek letartóztatva.” A szituáció ismerete nélkül, tehát hogy Lentulus és Cethegus Catilina szövetségesei voltak, mindkét értelmezés helytálló lenne. Van azonban egy harmadik értelmezés is: ha a participiumot értelmileg a szerkezet fejének tekintjük, és a főnev(ek)et birtokos jelzőként csatoljuk az új fejhez. A fenti szöveghely ilyen úgynevezett fordított jelzős szerkezettel⁶ való fordításban így hangzik: „... hogy adja hírül Catilinának, hogy ne rémítse őt meg Lentulus, Cethegus és a többiek letartóztatása.” Ez utóbbi lesz a helyes értelmezés, hiszen a lényeg, hogy Catilinának nem kell félnie, habár szövetségeseit elkapták.

A latinban hasonló fordított jelzős szerkezetek tér- és időbeli viszonyok megjelölésére alkalmas melléknevekkel is előfordulnak: *in medio foro* „a fórum közepén”; *in summo monte* „a hegytetőn” stb. Ilyenkor azonban a melléknév többnyire, de korántsem mindig, nem a főnév után áll a megszokott jelzői pozícióban, hanem megelőzi azt (vö. a „normál” jelzős szerkezetek szokásos szórendjét: *in foro medio* „a középső fórumon”; *in monte summo* „a legmagasabb hegyen”). A görögben is előfordulnak hasonló szerkezetek, azonban mivel a görög jelzős szerkezetben a jelző helye közvetlenül a névelő után van (a főnév és a névelő között, vagy a névelőt megismételve a főnév után), úgy a fordított jelzős szerkezetben a melléknév a főnév után áll, a névelő megismétlése nélkül: ἡ πόλις μέση „a polisz közepe”, de ἡ μέση πόλις vagy ἡ πόλις ἡ μέση „a középső polisz”; ἡ νῆσος ἐσχάτη „a sziget pereme”, de ἡ ἐσχάτη νῆσος vagy ἡ νῆσος ἡ ἐσχάτη „a legtávolibb sziget”.

Latinul a participiumból álló fordított jelzős szerkezeteket „ab urbe condita szerkezeteknek” is nevezik. Az elnevezés Livius történeti munkájának címére utal, amelyben a szerző nem a „megalapított várostól” írja le Róma történelmét (vagy „a várostól, miután meg lett alapítva”), hanem „a város megalapításától”.⁷ A participium e használatát „domináns participiumnak” nevezi például Menge,⁸ mert habár szintaktikailag a participium jelzőként a főnév alá van rendelve, szemantikailag a szerkezet a participium nélkül értelmezhetetlen lenne a mondatban.

⁶ A terminust Töttössy Csaba alkotta, a külföldi szakirodalomban a latin és egyéb indoeurópai nyelvek vonatkozásában ezeket a szerkezeteket máshogy nevezik.

⁷ A latin fordított jelzős szerkezetekben az igenevek közül a participiumokon kívül egy másik melléknévi igenév, a gerundivum is állhat.

⁸ Menge 2000: 718.

A fordított jelzős szerkezet leginkább abban különbözik a hagyományos participium coniunctumtól, hogy a participium coniunctum igenévi részét elvéve a mondat ugyanúgy jól formált marad, mivel az szintaktikailag csak a főnév körülírására szolgál: *Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites attulerunt* (Cic. Sen. 55.11) „A tűzhelynél ülő Curiusnak / Curiusnak, amikor a tűzhelynél ült, a samnisok nagy mennyiségű aranyat hoztak.”

Ezzel szemben, ha egy fordított jelzős szerkezetből vesszük el az igenevet, akkor a mondat értelmét veszti: *occisus dictator Caesar ... pulcherrimum facinus videbatur* (Tac. Ann. 1.8.28) „a dictator Caesar meggyilkolása a legszebb tettnek tűnt”,⁹ viszont: **dictator Caesar ... pulcherrimum facinus videbatur* „a dictator Caesar a legszebb tettnek tűnt”.

A fordított jelzős szerkezetekével azonos felépítésűek a mondat szerkezettől függetlenedett abszolút szerkezetek. A participium absolutum igazából egy fordított jelzős szerkezet, amely nem tekinthető valamely mondatrész vonzatának.

1.2 AZ ABSZOLÚT SZERKEZETEK „MEGHATÁROZÁSA”

Az abszolút szerkezetekre, ahogy Ruppel írja,¹⁰ hagyományos nyelvtanokban nem találunk meghatározást, csakis körülírásokat és jellemzéseket.¹¹ Bornemann–Risch például így próbálja meghatározni a latin ablativus és a görög genitivus absolutust: „mindkét esetben egy kéttagú, nevezetesen alanyi és állítmányi tagból álló szerkezetről van szó, amelyben az egymás mellett álló névszói mondatrész és participium coniunctum egy mondat szerkezeti átagolódás következtében olyan erősen egybekapcsolódott és önállósodott, hogy úgyszólván »kivált« a mondat egységéből”,¹² továbbá „nincs külön vonatkozószava a mondatban, hanem azt mint egészet határozza meg, és pedig bővítő jelleggel”.¹³

Mindenesetre megállapíthatók a következők: 1) az abszolút szerkezet alaptípusa egy főnévi/névmási fejből és egy vele nemben, számban és esetben egyeztetett participiumból áll; 2) az abszolút szerkezet kiváltható mellékmondat, ¹⁴ azonban tény, hogy az abszolút

⁹ A példát említi Ruppel 2013: 14 is.

¹⁰ Ruppel 2013: 7–14.

¹¹ Többek között megemlíti Coleman (1989: 353), aki csak példákat hoz az ablativus absolutusokra: *urbe capta, sole oriente, Romulo rege*, de nem ad meghatározást.

¹² Bornemann–Risch 1999: 248.

¹³ Bornemann–Risch 1999: 255.

¹⁴ Mindazonáltal nem lehet tudni, hogy az anyanyelvi beszélők számára is felcserélhető volt-e a két szerkezet egymással jelentésváltozás nélkül, vagy esetleg az abszolút szerkezet magában hordozott valamiféle külön jelentésárnyalatot, amelyet például egy mellékmondat nem tudtak volna kifejezni.

A mellékmondatok és az igeneves szerkezetek átjárhatóságának a kérdését Maywald–Vayer–Mészáros 2014: 279–282 a másik oldalról közelíti meg: nem az igeneves szerkezetekről írják, hogy milyen mellékmondatokkal cserélhetők fel, hanem fordítva: arról beszélnek, hogy milyen mellékmondatok milyen szerkezetekkel

szerkezetek névszói szerkezetek, nem mellékmondatok. Ehhez Ruppel¹⁵ példaként az *Iliás*ból idézi a következő szöveghelyet: οὐ τις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο / σοὶ κοίλῃς παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει (Il. 1.88–9) „amíg élek, és a földön hordom szemem világát, senki az üreges hajóknál nehéz kezét nem fogja rád tenni”. Ezzel párhuzamba állítható a következő szöveghely, amelynek releváns része jelentésben megegyezik az előzőével, viszont az előző egy névszói szerkezetet, az utóbbi pedig valódi mellékmondatot tartalmaz: ὄφρα δέ μοι ζῶει καὶ ὄρᾳ φάος ἡελίοιο / ἄχνηται (Il. 18.442–3) „és amíg velem él, és a nap fényét látja, gyászol”. A mellékmondatokat magyarra rendszerint mellékmondattal, míg az abszolút szerkezeteket fordított jelzős szerkezettel vagy mellékmondattal lehet lefordítani.¹⁶

Ruppel¹⁷ továbbá a következőket említi meg az abszolút szerkezetekről: olyan időhatározói kifejezések, amelyeknek a feje (a főnévi tagja) általában egyfajta idődimenziót (nappal, éj, tavasz stb.) hordoz magában. Gyakran olyan szavak is szerepelnek ilyen szerkezetekben, amelyek, habár önmagukban nem hordoznak idődimenziót, mégis valamilyen módon időhöz lehet őket kötni (ilyenek például a nap, a hold, a csillagok stb.). Nem véletlen, hogy a legkorábban adatolt abszolút szerkezetek az egyes nyelvekben természeti jelenségekhez kapcsolódnak: ἡελίου ἀνιόντος (Il. 8.538) „napfelkeltekor”; *sūrye udyatī* (RV 8.27.19) „napfelkeltekor”; *sūrye údite* (RV 8.13.13) „napfelkelte után”. Ruppel magyarázata szerint a participium mint jelző azért elengedhetetlen, mert aspektusából fakadóan képes az időben elhelyezni a szerkezet névszói fejét, még akkor is, ha az adott névszó nem hordoz idődimenziót: *piro florente* (Cato Agr. 131) „a körte virágzásakor”; *Carthagine deleta* (Cic. Ver. 2.2.3.5) „Karthágó pusztulása után”; ἐμεῦ ζῶντος (Il. 1.88) „életem folyamán”. Végso soron a participium domináns jellege e tulajdonságából fakad.¹⁸

Bár e szerkezeteket „abszolútnak” nevezik, abban a tekintetben mégsem függetlenek a mondat egészétől, hogy határozói szerepet töltenek be.¹⁹ Jelentésükről elmondható, hogy „mint kísérőjelenséget kifejező szerkezetek tartalmilag kapcsolódnak a fölérendelt igei állítmányhoz,

rövidíthetők: „Határozói mellékmondatokból participiális szerkezet lesz, és pedig participium absolutum, ha a mellékmondat alanya a főmondatban semmiképp elő nem fordul; participium coniunctum, ha a mellékmondat alanya a főmondatban előfordul; a part. ehhez csatlakozik.”

¹⁵ Ruppel 2013: 9.

¹⁶ Ezek módját Farkas–Horváth–Mayer 2000: 79 például így magyarázza el a görög genitivus absolutusra vonatkozólag: „a participiumból cselekvést kifejező főnevet alkotunk, a genitivusban álló főnévből pedig ennek birtokos jelzője lesz. [...] A genitivus absolutus mellékmondattal való fordításakor a görög főnévből lesz a mellékmondat alanya, a participiumból pedig az állítmánya.” Röviden a különbség magyarul nagyjából úgy adható vissza, mint „utazgatásaim közben” vagy „miközben utazgattam”, illetve „életem folyamán” vagy „amíg élek”.

¹⁷ Ruppel 2013: 30–32.

¹⁸ Ruppel 2013: 30.

¹⁹ Ruppel 2013: 174–175.

logikai viszonyban állnak vele – és vele együtt a mondat egészével”.²⁰ A szövegösszefüggésnek megfelelően az abszolút szerkezeteknek idő-, mód-, okhatározói, megengedő, feltételes és hasonlító értelme lehet.²¹ Az általunk tárgyalt szerkezeteket „abszolúttá” a fordított jelzős jellegük teszi, ugyanis főnévi/névmási tagjuk önmagában nem illene bele a mondatba, csakis a vele formailag egyeztetett jelzővel (egy domináns participiummal) együtt. Ez a jelző az, ami a szerkezet valódi szemantikai magjává válik, és kötelező elemként egyszersmind függetleníti a szerkezetet a mondat grammatikai környezetétől.²²

Ruppel szerint az időhatározói domináns participiumos szerkezetek és az abszolút szerkezetek kiegészítik egymást. A latinban például, ha a szerkezet prepozíció nélküli ablativusban áll, akkor ablativus absolutusról beszélünk, minden egyéb esetben „ab urbe condita” konstrukcióról (azaz a jelen dolgozatban használt fogalommal egyszerű fordított jelzős szerkezetről).

1.3 AZ INDOEURÓPAI ALAPNYELV ÉS A NYELVÉSZETI REKONSTRUKCIÓ

Ittész²³ így mutatja be a nyelvészeti rekonstrukció módszereit:²⁴ „Az összehasonlító történeti nyelvészetben kétféle rekonstrukciós módszert szokás megkülönböztetni: a külső vagy összehasonlító (komparatív) rekonstrukciót és a belső rekonstrukciót. [...] Mindkét rekonstrukciós módszernek lényegét tekintve azonos a célja: egy olyan ún. őstörténeti nyelvállapot feltárása, amelyből nem rendelkezünk nyelvemlékes adatokkal.”

A hangtani és alaktani rekonstrukciót illetően Ittész²⁵ megemlíti néhány fontos metodológiai szempontot, amelyek alapján különböző nyelvi elemek rekonstruálhatók: például hangmegfelelések felállítása, a többségi elv alkalmazása²⁶ és „Ockham borotvájának”²⁷ figyelembevétele.

A szókincs rekonstrukciója kapcsán meg kell említeni az alapnyelvi rekonstruálhatóság hat, Adamik²⁸ által is említett kritériumát:

²⁰ Bornemann–Risch 1999: 254–256.

²¹ Vö. a latinhoz: Menge 2000: 719–720; a szanszkrithez: Speijer 1998: 285; a litvánhoz: Ambrazas 1997: 674–678; Ramonienė–Pribušauskaitė 2003: 64–66; az ószlávhoz: Lunt 2001: 149; Dundaitė 2009: 290–292.

²² Ruppel 2013: 176.

²³ Ittész 2017: 113.

²⁴ A nyelvészeti rekonstrukcióról ld. még Fortson 2010: 1–8 és Beekes 2011: 99–116.

²⁵ Ittész 2017: 113.

²⁶ A kognátumok közül legnagyobb valószínűséggel az rekonstruálható az alapnyelvre, amelyik a legtöbb leánynyelvben adatolt.

²⁷ Más szóval a takarékoság elve, azaz egy adott jelenség két magyarázata közül azt fogadjuk el, amelyik az egyszerűbb.

²⁸ Adamik 2009: 34–35.

- 1) nyugati indoeurópai (például italikus) adatoltság,
- 2) keleti indoeurópai (például óind) adatoltság,
- 3) adatoltság a legkorábban kivált nyelvek között (például hettita),
- 4) a rekonstruktum legyen morfológiailag kész szó (ne csak puszta tő vagy gyök),
- 5) archaikus (a leánynyelvekben többnyire improduktív) képzésmódok megléte (például reduplikáció a névszóképzésben),
- 6) peremnyelvi adatoltság.

Amennyiben az 1–5) kritériumok közül²⁹ legalább három teljesül, már nagy valószínűséggel rekonstruálható a szó az alapnyelvre is.

A külső rekonstrukció, ahogy arra Adamik³⁰ is rámutat, a különböző leánynyelvekben adatolt alakok összehasonlításán alapszik. Ittzés³¹ ezt az 'apa' szó kezdő mássalhangzójának példáján keresztül szemlélteti, amely a következőképpen fordul elő különböző indoeurópai nyelvekben: óind *pitā*, avesztai *ptā*, ógörög *πατήρ*, mykénai *pa-te* /*patēr*/, latin *pater*, tokhár B *pācar*, gót *fadar*, örmény *hayr*. Mivel a legtöbb leánynyelvben a szó elején bilabiális zöngétlen zárhang adatolt, ezért ez egyértelműen egy **p* rekonstrukcióhoz vezet (a teljes nominativusi alak minden bizonnyal **ph₂tēr* volt). Ezen kívül a komparatív rekonstrukció alaptétele, hogy „az alapnyelvnek csak azt az elemét tudjuk rekonstruálni, amelynek a leánynyelvekben valamilyen nyoma van, mégpedig szabályos hangmegfeleléseket mutató kognátumok formájában”.³²

A belső rekonstrukció „egy nyelven belüli, elsősorban morfofonológiai váltakozásokból indul ki”.³³ Erre példaként Adamik³⁴ a latin *nix*, *nivis* 'hó' és *ninguit* 'havazik' szócsaládot hozza: „a ragok eltávolítása után *nik-*, *niv-* és *ningu-* töváltozatok vehetők fel, amelyekből csak egy **nig^u-* tövet rekonstruálhatunk”. Ha ezen túlmenően még korábbi alakot akarunk kikövetkeztetni, ismét a külső rekonstrukció eszközéhez kell nyúlnunk: a kikövetkeztetett latin **nig^u-* mellett az ógörög *νίφα* (Hés. *Op.* 535; sing. acc.), az avesztai *snaēža-*, a gót *snaiws* és a litván *sniēgas* alakok figyelembevételével rekonstruálható a **sneig^{uh}-*, **snig^{uh}-* gyök.

²⁹ Ahogyan Adamik is írja, a 6) szempont nem döntő jelentőségű, mert nem vehető biztosra, hogy egy adott indoeurópai nyelv peremnyelvi helyzete korábban is fennállt.

³⁰ Adamik 2009: 29–31.

³¹ Ittzés 2017: 113–114.

³² Ittzés 2017: 122. Ennek szemléletes példája a latin *loquor* 'beszél' ige, amely egyik újlatin leánynyelvben sem maradt használatban. Így ha nem lenne rendelkezésünkre álló adat a klasszikus latinból, akkor pl. a francia *parler* és az olasz *parlare* szavakból csak a *parabolare* szót tudnánk rekonstruálni (ld. még Ittzés 2017: 122 példáit is a latin *caput* 'fej' és *equus* 'ló' szavakkal kapcsolatban).

³³ Ittzés 2017: 113.

³⁴ Adamik 2009: 31–32.

„A rekonstrukciós módszer a nyelv különböző szintjein alkalmazható,”³⁵ azaz fonológiai, morfológiai és szemantikai szinten is. Azonban tekintve, hogy mindhárom szint elemeinek a rekonstrukciója szabályos hangmegfeleléseken alapul, a fonológiai rekonstrukció egyfajta elsődlegességet élvez a többi szinttel szemben.³⁶

A szintaktikai rekonstrukció azonban jóval függetlenebb a fonológiai rekonstrukciótól, és kevesebb hangsúlyt is kap az indogermanisztikában.³⁷ Ittész³⁸ magyarázata szerint ez azért van, mert „ha [...] a szintaxist mint absztrakt szabályrendszert fogjuk fel [...], akkor a szintaktikai rekonstrukció végeredményben független a formai tényezőktől, vagyis azoknak a morfémáknak, szavaknak a fonológiai tulajdonságaitól, amelyekben az absztrakt szintaktikai szerkezet megvalósul”. Végül hozzáteszi, hogy „a különnyelvi szerkezeti megfelelések alapján óvatosan olyan alapnyelvi szintaktikai szabályszerűségeket rekonstruálhatunk, mint például a főnévi csoporton belüli egyeztetés, a pragmatikailag semleges SOV szórend, illetve a [...] Wackernagel-törvény, amely a klitikumok mondatbeli pozícióját írja le”.³⁹ Ezek azonban tipológiailag általános jelenségek, és pusztán azért tekinthetjük őket alapnyelvinek, mert „a megfeleléseket mutató nyelvekről az összehasonlító nyelvészet már bebizonyította, hogy egymás rokonai”.⁴⁰ Így a szintaktikai rekonstrukció csak másodlagos a más nyelvi szinteken alkalmazott külső rekonstrukciókhoz képest.

Megnehezíti a rekonstrukciót, hogy léteznek „transzparens és kompozicionális szerkezetek, [...] amelyek a beszélők számára tetszés szerint szabadon, újra és újra megalkothatók”.⁴¹ Például ’a kedves fia (valakinek)’ szintagma így fordul elő néhány ókori indoeurópai nyelven:

(1) ógörög (Hom. *Il.* 2.564)

φίλος	υἱός
kedves.NOM	fiú.NOM

³⁵ Ittész 2017: 117.

³⁶ Ittész 2017: 117. Példaként a középfok **-jos-* szuffixumát hozza: maga a középfok kategóriája azért rekonstruálható az alapnyelvre, mert „az egyes leánynyelvekben megtalálható középfokképzők kognátumok” (óind *-[ī]yas-* : mykénéi görög *[-[i]joh-/* : latin *-iōr-* : óír *[-[i]u < ie. *-jos)*. A szemantikai rekonstrukció szintjéről az írja, hogy „szintén feltételez fonológiai rekonstrukciót, hiszen az alapnyelvi szó jelentését is csak olyan különnyelvi szavak szemantikája alapján határozhatjuk meg, amelyek kognátumok, vagyis olyan szabályos hangmegfelelést mutatnak, amelyből az alapnyelvi szó hangalakjára következtethetünk” (Ittész 2017: 117).

³⁷ Az indoeurópai bevezetésekről és a szintaktikai rekonstrukcióhoz való viszonyukról ld. Ittész 2017: 118–119, 16. jegyzet.

³⁸ Ittész 2017: 118.

³⁹ Ittész 2017: 119.

⁴⁰ Ittész 2017: 119, 17. jegyzet.

⁴¹ Ittész 2017: 119. Az ezt követő példa is innen idézve. Ilyen szintagmák egyébként létrehozhatók modern indoeurópai nyelvekben is, a főszövegben említett szintagma például így: angol *dear son*, olasz *caro figlio*, norvég *kjære sønn*, újjörög *αγαπητέ γιε μου*, litván *brangùsis sūnaũ*.

(2) latin (Cic. *Prov.* 43)

<i>carissimum</i>	<i>filium</i>
legkedvesebb.ACC	fiú.ACC

(3) óind (RV 10.22.3d)

<i>putrám ...</i>	<i>priyám</i>
fiú.ACC	kedves.ACC

(4) gót

<i>sunu ... liubana</i>	<i>(sis)</i> ⁴²
fiú.ACC szeretett.ACC	(neki)

A példákban, habár a szintagmák szemantikailag megegyeznek, azt tapasztaljuk, hogy elemeik nem kognátumok: a melléknevek teljesen eltérő etimológiájúak, és a főnevek közül is csupán a gót és a görög áll közelebbi rokonságban. Így a rekonstrukciós módszert nem tudjuk alkalmazni, de mivel triviális, transzparens és kompozicionális szerkezetről van szó, feltételezhetjük, hogy ez a szintagma használatban volt az alapnyelvben is, mégha formailag nem tudjuk is pontosan rekonstruálni.

A fentieket figyelembe véve konkrét abszolút szerkezeteket, mivel olyan szintagmákról van szó, amelyek a leánynyelvekben produktív mintát követnek, nem lehet formailag biztosan rekonstruálni az alapnyelvre,⁴³ noha a kategória maga minden valószínűség szerint már létezett. Azonban nem lehet eltekinteni attól a tényről, hogy az abszolút szerkezetek rendszeresen ugyanolyan típusú elemekből épülnek fel, és jelentésbeli hasonlóságokat is mutatnak, tehát a kérdés részben érinti a morfológiai, a szintaktikai és a szemantikai szintet is.

⁴² Ittész 2017: 120 19. jegyzet alapján nehezen megállapítható, hogy – tekintve, hogy bibliafordításról van szó – a forrásnyelv mekkora hatással volt a fordításra.

⁴³ Éppen ezért dolgozatomban erre nem teszek kísérletet.

2 A REKONSTRUÁLHATÓSÁG KÉRDÉSE. ABSZOLÚT SZERKEZETEK AZ INDOEURÓPAI NYELVEKBEN

Az alapnyelvi rekonstrukció első lépése az, hogy megvizsgáljuk a szerkezeteket a különböző leánynyelvekben. A továbbiakban először három klasszikus nyelv, a görög, a latin és a szanszkrit leggyakrabban előforduló szerkezeteiről lesz szó, azután a germán nyelvekről, a balti és a szláv nyelvekről, végül kitérek más indoeurópai nyelvekre is, amelyekben kis számmal, de adatoltak abszolút szerkezetek.

2.1 ABSZOLÚT SZERKEZETEK A KLASSZIKUS NYELVEKBEN

2.1.1 Görög

Ahogy Ruppel⁴⁴ is fogalmaz, a klasszikus nyelvek közül a görögben alakult ki a legszimmetrikusabb melléknéviigenév-rendszer. Ezt a szimmetriát többek között Farkas–Horváth–Mayer táblázatban ábrázolja (ld. Függelék, 1. táblázat), amelyben a γράφω 'ír' ige összes képezhető participiuma meg van adva. Mivel a melléknévi igenévre igei jellegéből fakadóan vonatkoznak az igenem és az akció kategóriái, így egy görög igenek legfeljebb tíz különféle participiuma lehet.⁴⁵

A görög igealakok nem fejeznek ki relatív idősíkot, ezért az időviszonyt az aspektuson keresztül lehet kifejezni: az aoristos előidejűséget, az imperfectum és a perfectum egyidejűséget, a futurum pedig utóidejűséget fejez ki.⁴⁶

Az abszolút szerkezetek a görögben általában genitivusban állnak. Az imperfectum és a perfectum egyidejűséget (5–8), az aoristos előidejűséget (9), a futurum pedig utóidejűséget fejez ki.⁴⁷

⁴⁴ Ruppel 2013: 33.

⁴⁵ Farkas–Horváth–Mayer 2000: 72. A görög participiumok képzéséről ld. Farkas–Horváth–Mayer 2000: 32 és Maywald–Vayer–Mészáros 2014: 129; használatukról bővebben ld. Farkas–Horváth–Mayer 2000: 72–79; Maywald–Vayer–Mészáros 2014: 126 és 279; Bornemann–Risch 1999: 247–259; a képzők rekonstrukciójáról Rix 1976: 233–237.

⁴⁶ Farkas–Horváth–Mayer 2000: 72; Maywald–Vayer–Mészáros 2014: 126 és 279; Bornemann–Risch 1999: 247–249.

⁴⁷ Az (5–6) és (9) példák időhatározók, a (7) példa módhatározói, a (8) példa okhatározói mellékértelemmel bír, amit a szerkezet előtti ἄτε partikula is megerősít.

- (5) πολλῶν παρόντων ἀνέϊλεν ὁ
 sok.GEN.PL jelen_van.PTCP.IMPF.GEN.PL válaszol.AOR.3SG ART.NOM.SG

Ἀπόλλων (X. Ap. 14)

Apollón.NOM

„sokak jelenlétében / miközben sokan voltak jelen, válaszolt Apollón”

- (6) παρεστηκότων ἡμῶν συνέκαμψε τὸ
 melléáll.PTCP.PF.GEN.PL mi.GEN görbít.AOR.3SG ART.ACC.SG

σκέλος ἀνὴρ (X. An. 5.8.10)

láb.ACC.SG férfi.NOM.SG

„miközben ott álltunk körben, az illető lába megrángott”

- (7) ἀνέβη ἐπὶ τὰ ὄρη οὐδέενος
 felmegy.AOR.3SG -rA ART.ACC.PL hegy.ACC.PL senki.GEN.SG

κωλύοντος (X. An. 1.2.22)

akadályoz.PTCP.IMPF.GEN.SG

„felment a hegyre úgy, hogy senki nem akadályozta”

- (8) ἄτε θεωμένων τῶν ἐταίρων πολλή
 PTCL néz.PTCP.IMPF.GEN.PL ART.GEN.PL társ.GEN.PL sok.NOM.SG

φιλονικία ἐγίγνετο (X. An. 4.8.27)

versengés.NOM.SG lesz.PRT.3SG

„mivel a társak figyeltek, élénk versengés bontakozott ki”

- (9) ἀκριβῶς οἶδα καὶ ὅσα ἀπελθόντος
 pontosan tud.1SG és amennyi.ACC.PL elmegy.PTCP.AOR.GEN.SG

(ἐμοῦ)⁴⁸ ἐρεῖν ἔμελλεν (Luc. Hist. Conscr. 15)

(én.GEN) mond.INF.FUT készül.PRT.3SG

„pontosan tudom azt is, hogy mit akart mondani az eltávozásom után”

⁴⁸ Ha a participium mellé könnyen odaérthető a genitívusban álló névszói elem, akkor elhagyható; ezt a szerkezetet *genitivus absolutus sine genitivó*nak nevezik. Azonban a participium mindig kiteendő; ez alól a particiális eredetű ἔκων és ἄκων a kivétel: ἐμοῦ ἄκοντος / ἐμοῦ οὐχ ἔκοντος „akaratom ellenére” (Maywald–Vayer–Mészáros 2014: 281). Ezek már Homérosznál is melléknévi használatúak (a görögből az eredeti **uek* gyök [vö. szkr. √*vas* ’akar, kíván’] kiveszett). Ezért az ἄκοντος ἐμοῦ párhuzamba állítható a latin *me invito* szerkezettel, ugyanis az *invitus* is egy lexikalizálódott participium, amely teljesen elvesztette igei jellegét.

A görögben bizonyos participiumok (mint például δέον, χρεών 'szükséges', ἔξόν, οἶον τε ὅν 'lehetséges')⁴⁹ a névszóval accusativusban álló abszolút szerkezetet alkotnak (accusativus absolutus), ez a szerkezet azonban jóval ritkább, mint a genitivus absolutus, ráadásul az epikus nyelvben egyáltalán nem fordul elő.⁵⁰

2.1.2 Latin

A latin igének három akció és két igenem tekintetében összesen háromféle participiuma lehet: participium imperfectum activi, participium perfectum passivi és participium instans activi (lásd 2. táblázat).⁵¹

A latin ablativus absolutusról lényegében ugyanazt lehet elmondani, mint a görög genitivus absolutusról: a fordított jelzős szerkezetek közé tartoznak, helyettesíthetők mellékmondatokkal; a participiumi tagban az imperfectum egyidejűséget, a perfectum előidejűséget fejez ki.⁵² Fordításuk jelzős szerkezettel vagy (gyakrabban) mellékmondatokkal történik. A latinban viszont fontosabb az a kikötés, hogy az abszolút szerkezet főneve a mondatban máshol nem fordulhat elő, különben participium coniunctumot kell használni.⁵³

(10) *oriente* *sole* (Caes. Gall. 7.3.3)

felkel.PTCP.IMPF.ABL.SG nap.ABL.SG

„napfelkeltekor”

(11) *his* *confectis* *rebus* *Caesar* *in*

ez.ABL.PL befejez.PTCP.PF.ABL.PL ügy.ABL.PL Caesar.NOM -bA

citeriorem *Galliam* *revertitur* (Caes. Gall. 5.2.1)

közelebbi.ACC.SG Gallia.ACC.SG visszatér.3SG

„miután ezeket elvégezte, Caesar visszatér Gallia citeriorba”

⁴⁹ A bővebb listát ld. Bornemann–Risch 1999: 258–259.

⁵⁰ Keydana 1997: 187 és Bauer 2000: 285–286.

⁵¹ A latin participiumokról bővebben Menge 2000: 708–718 és Kühner 1912: 694–697. Az elnevezéseket a magyar hagyomány szerint használom.

⁵² A latin part. perf. használata a görög part. aor.-nak felel meg, mert a görög part. perf. rendszerint egyidejűséget fejez ki (lásd 2.1.1. fejezet).

⁵³ A szerkezetek általában időhatározók (10, 11), de rendelkezhetnek ok-, megengedő- (10), feltétel- (11), mód- (12) vagy eszközhatározói (13) értelemmel is.

(12) *(Caesar oppidum) paucis defendentibus expugnare*
 Caesar.NOM város.ACC.SG kevés.ABL.PL véd.PTCP.IMPF.ABL.PL elfoglal.INF.IMPF
non potuit (Caes. Gall. 2.12.2)
 nem képes.PRS.PF.3SG
 „*noha kevesen védték*, (Caesar a várost) nem tudta elfoglalni”

(13) *pietate adversus deos sublata*
 jámborság.ABL.SG felé isten.ACC.PL megsemmisít.PTCP.PF.ABL.SG
fides etiam et societas generis humani
 hűség.NOM.SG is és közösség.NOM.SG nem.GEN.SG emberi.GEN.SG
tollitur (Cic. ND. 1.4)
 megsemmisít.PASS.3SG
 „*ha megszűnik az istenfélelem*, a hűség és az emberi közösség is elpusztul”

(14) *surgit humus, crescunt sola*
 kiemelkedik.3SG talaj.NOM.SG nő.3PL föld.NOM.PL
decrecentibus undis (Ov. Met. 1.345)
 csökken.PTCP.IMPF.ABL.PL hullám.ABL.PL
 „*kiemelkedik a talaj, növekednek a szárazföldek a hullámok apadásával*”

A latinban az ablativus absolutus állhat participium nélkül is. Ilyenkor a főnév mellé állapothatározói (azaz predikatív) szerepben egy másik névszó kerül, a hiányzó participium pedig a létige participium imperfectuma lenne, amely azonban a latin nyelvben nem fordul elő (csak igekötővel: pl. *absens* az *absum* ’távol van, hiányzik’ igéből). Ezt nevezik ablativus absolutus mancusnak, vagyis csonka ablativus absolutusnak, például: *me puero* (Cic. DeOrat. 3.214) „fiatalkoromban”; *duce Boduognato* (Caes. Gall. 2.23.4) „Boduognatus vezetésével”; *te invito* (Cic. Phil. 11.23) „akaratod ellenére”.

2.1.3 Szanszkrit

A szanszkritban akciójuk (imperfectum, perfectum) és genusuk (activum, medium, passivum) alapján hat melléknévi igenevet különböztetünk meg, ezek közül a participium imperfectum activi, medii és passivi az imperfectumtöből (illetve a praesensi ragozással is rendelkező leszármaztatott igeragozási tövekből, mint amilyen például a causativum), a

participium perfectum activi és medii a perfectumtőből, a participium perfectum passivi pedig közvetlenül az igegyökből van képezve (lásd 3. táblázat). A klasszikus szanszkritban az aoristostőből és a futurumból nem képezhető participium.⁵⁴

A görög genitivus absolutus és a latin ablativus absolutus szanszkrit nyelvi megfelelője a locativus absolutus, amely egy főnév(i értékű szó) locativusából és egy participium vele egyeztetett locativusából álló szerkezet. Görög és latin párjához hasonlóan ezt is fordított jelzős szerkezettel vagy mellékmondatlaltal fordítjuk, és az előzőekhez hasonlóan „elsősorban a mondat cselekvését kísérő vagy megelőző cselekmények leírására szolgál.”⁵⁵

(15) *divaseṣu ... gacchatsu* (*Kathās.* 1.5.106)

nap.LOC.PL megy.PTCP.IMPF.LOC.PL

„ahogyan telnek a napok”

(16) *tamasi vijṛmbhite ... utthite ... kṣapākare ...*

sötétség.LOC.SG terjed.PTCP.PF.LOC.SG felkel.PTCP.PF.LOC.SG hold.LOC.SG

yathocitaṁ śayanīyam abhaje (*Daś.* 118)

megfelelően ágy.ACC.SG folyamodik.PRT.1SG

„miután besötétedett, és felkelt a hold, megfelelő módon lefeküdtem”

(17) *rakṣitari tvayi* (*Śak.* 5.14)⁵⁶

védélmező.LOC.SG te.LOC

„amíg te vagy a védélmező”

(18) *andhatām prāpteṣu ulūkeṣu*

vakság.ACC.SG elér.PTCP.PF.LOC.PL bagoly.LOC.PL

satsu (*Pañcat.* 242)⁵⁷

van.PTCP.IMPF.LOC.PL

„miután a baglyok megvakultak”

⁵⁴ A participiumok képzéséről bővebben ld. Mayrhofer 1978: 95–97 és Körtvélyesi 2005: 165–171.

⁵⁵ Körtvélyesi 2005: 174.

⁵⁶ A létige participiuma elhagyható, így a latin abl. abs. mancushoz hasonló szerkezetet kapunk (ld. Speijer 1998: 285).

⁵⁷ Néha az előidejűséget kifejező participium perfectum locativusa mellett megjelenik a létige (*√as*) imperfectumi *sat-* participiuma. Ugyanígy használható a *vartamāna-* part. impf. med. (*√vrt*) és a *sthita-* part. perf. pass. (*√sthā*), amely úgy használatos, mintha imperfectumi participium lenne (ld. Speijer 1998: 285).

A locativus absolutus mellett a klasszikus szanszkritban előfordulnak még abszolút szerkezetek genitivusszal, azonban a genitivus absolutus jóval ritkább és minden bizonnyal kései fejlemény, mivel a védikus óindben egyáltalán nem adatolt.⁵⁸

2.2 ABSZOLÚT SZERKEZETEK A GERMÁN NYELVEKBEN

2.2.1 A gót

A gót nyelv legfontosabb ránk maradt emléke Wulfila püspök Újszövetség-fordítása, valamint a *Skeireins*, János evangéliumának töredékesen fennmaradt kommentárja a negyedik századból.⁵⁹ A gótban csak az egyidejűséget kifejező participium imperfectum activi és az előidejűséget kifejező participium perfectum passivi képezhető, ahogy azt a 4. táblázat szemlélteti.⁶⁰

A gótban használt abszolút szerkezetek java dativusban áll, és prepozíció (*at*) vezetheti be őket. Braune gót nyelvtana szerint azonban ez utóbbinak a funkciója főleg az „időfogalom megerősítése a dativus absolutusoknál”.⁶¹ A prepozíció használható mind egyidejű (21), mind előidejű (22) szerkezettel.

(19) þata imma rodjandin managai galaubidedun

ez.ACC.SG ő.DAT mond.PTCP.IMPF.DAT.SG sok.NOM.PL hisz.PRT.3PL

*imma*⁶² (J 8:30)

ő.DAT

„Amikor ezt mondta, sokan hittek benne.”

(20) *ip marei* winda mikilamma waiandin was

de tenger.NOM.SG szél.DAT.SG nagy.DAT.SG fúj.PTCP.IMPF.DAT.SG van.PRT.3SG

⁵⁸ Keydana 1997: 93–95 és Bauer 2000: 285–286.

⁵⁹ A *Skeireins* eredete, azaz hogy egy autentikus, gót nyelven írt kommentár-e, vagy egy elveszett görög kommentár fordítása, máig bizonytalan (Dewey–Syed 2009: 4).

⁶⁰ Braune 2004: 107 és 155. Az angol és német nyelvű szakirodalmak a *present/Präsens* és *preterite/Präteritum* kifejezést használják. A dolgozatban az egységesség jegyében az *imperfectum* és *perfectum* terminust használok. A part. impf. act. képzője *-nd-* < ie. **-nt-*, a part. perf. pass. képzője az erős igénél *-na-* < ie. **-no-*, a gyenge igénél *-da-* < ie. **-to-*.

⁶¹ Braune 2004: 236. Ugyanaz az abszolút szerkezet jelentésváltozás nélkül megjelenhet *at* prepozícióval és anélkül is: *andanahtja þan waurþanamma* – ὡς ἰαὶ δὲ γενομένης – „miután beesteledett” (Mk 1:32), *at andanahtja þan waurþanamma* – ὡς ἰαὶ γενομένης – „miután beesteledett” (Mk 4:35). Különben az *at* prepozíció dativusban álló névszóval helyhatározói, accusativusban álló névszóval időhatározói értelmű.

⁶² A gótban nem erős kikötés, hogy a szerkezet névszói része nem jelenhet meg a szerkezeten kívül a mondatban.

urraisida (J 6:18)

felemel.PTCP.PF.NOM.SG

„A tenger pedig háborgott, *mivel nagy szél fújt.*”

- (21) at þaim þan afganggandam, *dugann* *Iesus*
PTCL ők.DATakkor távozik.PTCP.IMPF.DAT.PL kezd.PRT.3SG Jézus.NOM
qīþan *þaim* *manageim* (M 11:7)
beszél.INF ART.DAT.SG tömeg.DAT.SG
„*Amikor azok elmenőben voltak, Jézus elkezdett beszélni a sokaságnak.*”

- (22) at andanahtja þan waurþanamma *atberun* *du* *imma*
PTCL este.DAT.SG akkor lesz.PTCP.PF.DAT.SG hoz.PRT.3PL -hOz ő.DAT
daimonarjans *managans* (M 8:16)
megszáll.PTCP.PF.ACC.PL sok.ACC.PL
„*Amikor este lett, sok megszállottat vittek hozzá.*”

A dativus mellett accusativusban, nominativusban és genitivusban is adatoltak abszolút szerkezetek.⁶³ Az acc. abs. főleg part. impf. act.-vel használatos és duratív-iteratív értelmű, a nom. abs. mellérendelés jellegű, gen. abs. pedig az egész gót nyelvi korpuszban csak egyszer adatolt.⁶⁴ Ez utóbbiak azonban jóval ritkábbak, mint a dativus absolutus, és feltehetőleg csak kései fejlemények.⁶⁵

2.2.2 Az ófelnémet, az óangol és az óészaki

A gót mellett ezekben a germán nyelvekben is adatolt a dativus absolutus.⁶⁶ Ellis ófelnémet nyelvtanában⁶⁷ és Mitchell óangol nyelvtanában⁶⁸ csak néhány példát említ a dativus abszolút szerkezeti használatára (ófn. *ūfganganteru sunnun* „napfelkeltekor”, óang. *gewunnenum sige* „miután győzelmet arattak”), ráadásul Mitchell a szerkezetet csak „a latin ablativus absolutus másolatának” tartja. Ezzel szemben Bauer⁶⁹ azt állítja, hogy latin és görög forrásszöveg nélkül

⁶³ Keydana 1997: 293–294; Dewey–Syed 2009: 4; Eda 1988: 49 és Bauer 2000: 274–275.

⁶⁴ Dewey–Syed 2009: 13–19 és Eda 1988: 49–57.

⁶⁵ Bauer 2000: 285–286.

⁶⁶ Ezt Hirt 1934 alapján Costello 1980: 101 is megerősíti. A participiumok képzése a gótéhoz hasonló (bővebben az ófelnémethoz ld. Ellis 1953: 87–88).

⁶⁷ Ellis 1953: 71.

⁶⁸ Mitchell 1978: 105 és 111.

⁶⁹ Bauer 2000: 275–276.

is adatoltak dativus absolutusok mind az ófelnémetben, mind az óangolban. Hasonlóképpen Costello⁷⁰ az ófelnémet és az óészaki szerkezetekről állítja, hogy nem a fordítás során „kölsönzött” kifejezések.

Az óészaki dativus absolutusokra a nyelvtanok általában nem helyeznek hangsúlyt⁷¹ (például Haugen 1995 és 2009 meg sem említi). Eythórsson–Indriðadóttir⁷² cikkéből azonban kiderül, hogy az óészakiban a szerkezet leginkább *at* prepozícióval fordult elő (23, 24),⁷³ és csak ritkán *e* nélkül. A dativus mellett néhány esetben az accusativus absolutus is megjelenik, de kizárólag participium perfectum passivivel.

(23) *at upprennandi sólu* (*Hárbarðsljóð* 58)

PTCL felkel.PTCP.IMPF.DAT.SG nap.DAT.SG

„napfelkeltekor”

(24) *Nú er maðr veginn í*

most van.3SG férfi.NOM.SG megöl.PTCP.PF.NOM.SG -bAn

öldrhúsi at slokknum eldum. (*Gulapingslög* 157)

fogadó.DAT.SG PTCL elolt.PTCP.PF.DAT.PL tűz.DAT.PL

„Most megöltek egy férfit a fogadóban, *miután a tűz kialudt.*”

2.2.3 A germán dativus absolutus eredete

Costello cikkében⁷⁴ felvázolja a gót abszolút szerkezeteket érintő alapvető problémát, azaz hogy a gótban (mint ahogy a többi germán nyelvben is) kérdéses a dativus absolutus eredetisége. Tekintve, hogy a gót nyelvet főleg bibliafordításból ismerjük, ezért nem kizárt, hogy Wulfila a görög genitivus absolutusok mintájára alkotta meg a gótban a dativus absolutust. Costello a cikkében többek között Delbrückre hivatkozik,⁷⁵ aki azt állítja, hogy a dativus

⁷⁰ Costello 1980: 101–102.

⁷¹ Ezt megerősíti Eythórsson–Indriðadóttir 2018: 8.

⁷² Eythórsson–Indriðadóttir 2018: 3–18 (az említett példák is innen származnak).

⁷³ Ez szigorúan véve egy *ab urbe condita* típusú szerkezetnek felel meg prepozíciós mivolta miatt. Ez a prepozícióhasználat feltehetőleg az abszolút szerkezetek fejlődésének egy kései fázisát mutatja. Idővel a nyelvhasználók számára idegenné váltak az „eloldozott” konstrukciók, így a mondat szervezesebb részévé tették azokat egy-egy prepozícióval. Hasonló jelenség figyelhető meg az ófelnémet, az óangol és az ófríz esetében, ahol a dativus absolutusok mellett megjelent egy *bi/be* (ném. *bei*, ang *by*) prepozíció, pl. ófn. *bi sinemu fateru lebendemu* „amikor az apja élt”, óang. *be þe lifigendum* „amikor te éltél” (Eythórsson–Indriðadóttir 2018: 10).

⁷⁴ Costello 1980: 91–102.

⁷⁵ Costello 1980: 92 és 99–101, az átvétel mellett érvel még Keydana 1997: 79. A germán dativus absolutusokat Costello 1980, Dewey–Syed 2009 és Eda 1988 ezzel szemben alapnyelvi eredetűnek tartja.

absolutust kizárólag a görög genitivus absolutus fordítására alkalmazták. A (20) példa így szerepel a görög szövegben: ἡ τε θάλασσα ἀνέμου μεγάλου πνέοντος διεγείρετο.

Dewey–Syed azonban kiemelik, hogy Wulfila nem feltétlenül fordította a görög genitivus absolutust dativus absolutusszal, ugyanis ilyen szöveghelyeken előfordulnak a gót fordításban mellékmondatok is. Ennek a fordítottja is igaz: több esetben a görög szövegben mellékmondat szerepel, viszont a gót fordításban mégis dativus absolutus áll.⁷⁶ Wulfila tehát szabadon élt a gót nyelv eszközeivel a fordítás közben, ami arra utal, hogy a szerkezet nem a görög genitivus absolutusok imitációja.⁷⁷

Szintén a gót dativus absolutus eredetisége mellett szól, hogy a gótban is van genitivus eset, tehát ha egy görögből átvett szerkezetről lenne szó, akkor a gót fordításban is genitivust találunk.⁷⁸ Azonban, ahogyan azt Dewey–Syed táblázatban (5. táblázat) is szemléltetik, a gótban a leggyakrabban a dativus és az accusativus fordul elő, genitivus absolutust pedig csakis egy szöveghelyen találtak. Ezen kívül a ritkábban használt esetek használata nem véletlenszerű, hanem szisztematikus, ahogy erre Dewey–Syed tanulmányukban is rámutatnak.⁷⁹

A bibliafordítással kapcsolatban Bauer megjegyzi azt is, hogy a fordítók a szilárd latin- és görögtudásuk és a szöveg iránti tiszteletük ellenére (elvégre szentírásról van szó) nem használhattak tipológiailag ismeretlen szerkezeteket egy olyan szöveg fordítása során, amelyet közembereknek szántak.⁸⁰

Végezetül meg kell jegyezni az óízlandi kapcsán, hogy habár a nyelvtanok nem fordítanak különösebb figyelmet a dativus absolutusokra, a szerkezetek használatosak voltak olyan szövegekben is, amelyekre a klasszikus nyelvek nem voltak hatással (például törvényekben és az óészaki költészetben is, többek között az *Edda* költeményekben).⁸¹

⁷⁶ Dewey–Syed 2009: 4–7. A szerzők összesen tizenegy olyan esetet sorolnak fel, ahol a görög szövegben nem abszolút szerkezet, hanem participium (ötször), mellékmondat (négyyszer), névelős infinitívus (egyszer) ill. genitivus possessivus (egyszer) van, viszont a gót fordításban abszolút szerkezet szerepel (dativusszal kilenc, accusativusszal és nominativusszal egy-egy eset).

⁷⁷ Dewey–Syed 2009: 6. Bauer 2000: 288 hasonlóan érvel a többi germán nyelvvel kapcsolatban.

⁷⁸ Dewey–Syed 2009: 7.

⁷⁹ Dewey–Syed 2009: 19–20, ld. 2.2.1 fejezet.

⁸⁰ Bauer 2000: 288. Ez igaz mind a germán, mind a szláv nyelvek bibliafordításainál is.

⁸¹ Eythórsson–Indriðadóttir 2018: 5–8.

2.3 ABSZOLÚT SZERKEZETEK A BALTI-SZLÁV NYELVEKBEN

2.3.1 A litván

A litván participiumrendszer⁸² a göröghöz hasonlóan szimmetrikus. A négy igeidő és két igenem alapján összesen hét participium képezhető (lásd 6. táblázat).⁸³

A litván nyelv érdekessége, hogy a dativusban álló abszolút szerkezetet nem participiummal, hanem gerundiummal alkotják.⁸⁴ A gerundiumnak csak activuma van, elsősorban praesens és praeteritum igeidőkből képzik, ritkábban futurumból vagy gyakorító múltból. Képzéséhez tulajdonképpen a participium sing. acc. esetragját kell levágni, ezért alakjában megegyezik a participiumok eredeti, mássalhangzóra végződő tövével (például *dúoda* 'ad(nak)' praes. sing-plur./3. → *dúodantj* part. impf. act. sing. acc. → *dúodant* ger. impf.; *gãvo* 'kapott/kaptak' praet. sing-plur./3. → *gãvusj* part. perf. act. sing. acc. → *gãvus* ger. perf.). A ger. impf. egyidejűséget (25, 26), a ger. perf. pedig előidejűséget (27, 28) fejez ki.

Ami a funkciót illeti, a gerundiumnak két használata van: függő eseti és független használat. A függő eseti használatnál a gerundium egy függő esetben álló főnév mellett áll állapothatározói (és semmiképpen nem jelzői) szerepben (25).⁸⁵

(25) *Giřdime varpùs skaĩbant.*
hall.1PL harang.ACC.PL szól.GER.IMPF
„Halljuk, ahogy *szólnak* a harangok.”

⁸² Litvánul a participium neve *dalỹvis* (a *dalis* 'rész [pars]' szóból). A participiumképzők eredetéről ld. pl. Dini 2019: 172–173.

⁸³ Ramonienė–Pribušauskaitė 2003: 61–66 alapján. A litván terminológiában az egyidejűséget kifejező participiumok „jelen idejű/praesens”, az előidejűséget kifejezők „múlt idejű/praeteritum”, a gyakorító előidejű participiumok „gyakorító múlt idejű/praeteritum iterativum”, az utóidejűséget kifejezők pedig „jövő idejű/futurum” névvel szerepelnek (ez azonban ritka). Mivel a participiumok időt nem, csakis időviszonyt tudnak kifejezni, ezért a dolgozatban a könnyebb átláthatóság érdekében a litván ige neveknél is a praesens helyett az imperfectum, a praeteritum helyett a perfectum terminust használom.

A participium imperfectum activi a litvánban a praesenstőhöz kapcsolt *-ntis*, *-nti* szuffixummal lehet képezni (< ie. **-nt-*). A participium perfectum activi képzője *-es*, *-usi* (< ie. **-uēt-* illetve **-us*), amely a praeteritumtőhöz járul. A participium imperfectum passivi képzője a praesenstőhöz járuló *-mas*, *-ma* (< ie. **-mo-*). A participium perfectum passivi *-tas*, *-ta* képzője (< ie. **-to-*) az infinitivus *-ti* képzőjének levágásával nyert ige-tőhöz kerül. A participium futurum activi és passivi az imperfectum analógiájára, a gyakorító múlt aktív participiuma a perfectum analógiájára képezhető, azonban ezek ritkán vannak használatban. A passzív participiumok közé sorolják továbbá a kellést kifejező participiumot, amelyet az infinitivustóból állítunk elő a *-tinas*, *-tina* képzővel (< **-ti-no-*).

⁸⁴ Litvánul *pādalỹvis* „al-/subparticipium”.

⁸⁵ Ez a litván konstrukció leginkább a görög acc./gen./dat. cum participio és latin acc. cum participio szerkezetekre emlékeztet, mivel főleg érzékelést jelentő igék mellett használatos. Ezzel szemben a valódi participium ilyen helyzetekben jelzői szerepet vesz fel (ilyenkor egyeztetni kell a főnévvel és általában a főnév elé kerül): *Giřdime skaĩbančius varpùs*. „Halljuk a kongó harangokat.”

A másik, úgynevezett független vagy abszolút használatnál a gerundiumhoz egy dativusban álló névszó társul. Utóidejűséget ilyenkor a *prieš* 'előtt' + ger. impf. szerkezettel lehet képezni.⁸⁶ Mivel a gerundium ragozhatatlan, ezért nincs kongruencia a főnév és az igenév között. A dativus absolutus használata egyébként megegyezik a többi nyelvben előforduló abszolút szerkezetekével.⁸⁷

- (26) Sáulei tēkant *gamtā* *buņdasi*.
nap.DAT.SG kel.GER.IMPF természet.NOM.SG ébred.3SG
„*Napfelkeltekor a természet ébredszik.*”

- (27) Tēvui sugrīžus *vaikaĩ* *apsīdžiaugē*.
apa.DAT.SG visszatér.GER.PF gyerek.NOM.PL megörül.PRT.3PL
„*Amikor az apa hazaérkezett, a gyerekek megörültek.*”

- (28) Mašīnoms pravažiāvus, *berniūkas* *vis* *liko*
autó.DAT.PL előtte_elhajt.GER.PF fiú.NOM.SG mégis marad.PRT.3SG
stovēti.
áll.INF
„*Habár az autók már elhajtottak, a kisfiú tovább ácsorgott.*”

- (29) Priēš studeņtams rāšant *tēstā,* *dēstytojas*
előtt hallgató.DAT.PL ír.GER.IMPF teszt.ACC.SG tanár.NOM.SG
apsīdaĩrē.
körbenéz.PRT.3SG
„*Mielőtt a hallgatók elkezdtek írni a dolgozatot, a tanár körbenézett.*”

2.3.2 Az ószláv

Lunt (2001) ószláv nyelvtanában egy bekezdés erejéig említést tesz a dativus absolutusról. A többi indoeurópai abszolút szerkezethez hasonlóan az ószlávban is egy fordított jelzős

⁸⁶ A gerundium futuruma nem használatos utóidejű dativus absolutusokban, csakis a fentebb nevezett függő eseti használatban.

⁸⁷ Tehát a dativusban álló főnév nincs megemlítve a mondat többi részében, a szerkezet pedig leginkább időhatározói, néha mód-, feltétel-, ok- vagy megengedőhatározói értelmet kaphat (ld. Dini 2019: 167–168).

szerkezetéről van szó, amely a fő cselekvés valamilyen körülményét határozza meg, amely körülmény alanya rendszerint nem egyezik meg a mondat alanyával.⁸⁸

- (30) *много* *со* *шту* *на* *роду* *и* *не*
 sok.DAT.SG van.PTCP.IMPF.DAT.SG nép.DAT.SG és nem
им *о* *шт* *е* *м* *а* *ч* *е* *с* *о* *ѣ* *с* *т* *и* *...* *и* *с* *у* *с* *ѣ*
 birtokol.PTCP.IMPF.DAT.PL valami.GEN.SG eszik.INF Jézus.NOM
glagola ... (Mk 8:1)
 mond.AOR.3SG
 „amikor sok nép volt ott, és nem volt mit enniük ..., Jézus ezt mondta ...”

A (30) példából is látszik, hogy az ószláv, szemben a litvánal, ragozott participiumot használ a szerkezetben.

2.3.3 A litván gerundium eredete

A litván gerundium participiális eredete vitathatatlan, viszont a kialakulása és használatának eredete bizonytalan. Korai nyelvemlékekben előfordulnak abszolút szerkezetek egyeztetett participiummal is,⁸⁹ ezek azonban jóval később jelentek meg, mint az első adatolt szerkezetek gerundiummal, ráadásul később ki is vesznek a használatból.⁹⁰ Ebből arra lehet következtetni, hogy a gerundiumos dativus absolutus egy korábbi nyelvállapotot tükröz.

Valószínű, hogy a gerundiumos szerkezetek is valaha egyeztetett szerkezetek voltak. Az egyes szám dativus esetragja ugyanis, amely az ólitván névszóragozásban még *-i/-ie/-ei* volt,⁹¹ rendszerint hangsúlytalan mivolta miatt vagy lerövidült, vagy lekopott. Ambrazas elmélete szerint a dativus absolutusok már biztosan azelőtt használatban voltak, mielőtt a mássalhangzós tövű névszók (és jelzői szerepben a participiumok is) analogikusan felvették az *a-* és *o-* tövűek *-ui* és *-ai* sing. dat.-i esetragjait. Ezzel kialakult a gerundium–participium különbség.⁹²

⁸⁸ Lunt 2001: 149. A példa is innen származik.

⁸⁹ Ambrazas 2006: 421–446.

⁹⁰ Dini 2019: 471.

⁹¹ Pakalniškienė–Jakubytė 2016: 49 és Ambrazas 2006: 433–434. A régi *-i* esetrag lekopását jelzi egyes nyelvjárásokban a szóvégi *-t* lágyulása is.

⁹² Ambrazas 2006: 433–434. Bauer 2000: 281–282 tévesen úgy ítéli meg, hogy a gerundium a függő eseti használatából alakult ki, amelyet ő accusativus absolutusnak hív, azonban Ambrazas 1974: 241–251 meggyőzően érvel a gerundium dativus absolutusi eredetéről.

2.4 ABSZOLÚT SZERKEZETEK MÁS INDOEURÓPAI NYELVEKBEN

Bauer tanulmányában példákat hoz az abszolút szerkezetekre más indoeurópai nyelvekből is.⁹³ Az avesztaiiban a szanszkrithez hasonlóan vannak locativus és genitivus absolutusok, viszont ezek a legkorábbi szövegekben, a *gāthā*kban még nem fordulnak elő.

Az örményben is vannak genitivus absolutusok, amelyeknél nem zárható ki egyértelműen a görög hatás. Ugyanakkor Bauer hozzáfűzi,⁹⁴ hogy az örményben az abszolút szerkezeteken kívül eredetileg is voltak „participium dominans” konstrukciók (azaz fordított jelzős szerkezetek), vagyis még ha maga az abszolút szerkezet görög hatásra terjedt is el, a participium dominans-szerkezetek léte miatt ez nem volt „tájidegen”, ezért könnyen meg tudott honosodni. A tokhárban is találhatók genitivus absolutusok, azonban meglehetősen ritkán, és nem kizárt a szanszkrit hatás sem, azonban nem minden tokhár B szövegnek van szanszkrit előképe.⁹⁵

Bauer külön említést tesz a hettitáról.⁹⁶ A hettitában találhatók nominativus absolutusok, amelyeket a *nu* partikula vezethet be, és amelyek a többi nyelvhez hasonlóan alárendelő mellékmondatokat rövidítenek. Látványos különbség azonban a többi indoeurópai nyelv és a hettita között, hogy a hettitában a *-nt-* képzős participiumok előidejűséget fejeznek ki, illetve tranzitív igékből képezve passzív, intranszitiv igékből képezve pedig aktív jelentésűek.⁹⁷

⁹³ Bauer 2000: 282–284.

⁹⁴ Bauer 2000: 282.

⁹⁵ Bauer 2000: 282.

⁹⁶ A hettitában felfedezni vélt nominativus és genitivus absolutusokról ld. még Keydana 1997: 285–289.

⁹⁷ Tehát ilyen szempontból a szanszkrit és a latin *-to-* képzős part. perf. pass.-nek felelnek meg (Fortson 2010: 108.)

3 A KÖZÖS ŐS NYOMÁBAN. A REKONSTRUKCIÓ PROBLÉMÁI

3.1 ABSZOLÚT SZERKEZETEK AZ ALAPNYELVBEN

Az előző fejezetben bemutatott példák is jól mutatják, hogy az abszolút szerkezetek különböző leánynyelvekben különböző esetekkel állnak: a szanszkritban locativusszal, a latinban ablativusszal, a görögben genitivusszal, a germán és a balti-szláv nyelvekben dativusszal. Ezen felül az ilyen fajta szerkezetek más esetekkel is előfordulnak egyes leánynyelvekben, például a szanszkritban genitivus absolutus, a görögben és a gótban accusativus absolutus is van. Ezek az esetek azonban ritkábban fordulnak elő, és minden bizonnyal később jelentek meg a szerkezetek különnyelvi fejlődése folyamán,⁹⁸ így az alapnyelvi rekonstrukciónál ezeket nem vesszük figyelembe. Lehmann⁹⁹ szerint a nyelvek közti változatos esethasználat és az egyes nyelveken belüli variációk arra mutatnak, hogy az abszolút szerkezetek kialakulása az alapnyelv felbomlása utánra tehető.

Ezzel szemben az alapszerkezet maga – tudniillik egy főnév egy vele egyeztetett participiummal párosítva, függő esetben – azonos a nyelvek között.¹⁰⁰ Habár esetét tekintve lehetetlen rekonstruálni a szerkezetet az alapnyelvre, az egyes elemeit (a participiumot és a névszót) külön-külön lehetséges,¹⁰¹ ezért nem kizárt, hogy az abszolút szerkezetek valamilyen előzménye már az indoeurópai alapnyelvben is használatban volt.¹⁰²

Ruppel elmélete¹⁰³ alapján az abszolút szerkezetek a következőképpen jöhettek létre: A különböző leánynyelvekben előforduló abszolút szerkezetek közös vonása, hogy vannak természetes időt kifejező abszolút szerkezetek, ezért feltehető, hogy ez a jelenség már az indoeurópai alapnyelvben is jelen volt. Az abszolút szerkezetek kialakulásának első állomásaként Ruppel az egytagú időhatározókat nevezi meg, mint például a védikus óind *uṣási* „hajnalban” és a görög *νύκτος* „éjjel”. Ezek ugyanis olyan szavak, amelyek valamilyen

⁹⁸ Bauer 2000: 285–286 szóhasználatával csak „másodlagosak” (*secondary*).

⁹⁹ Lehmann 1972, idézi Bauer 2000: 262–263.

¹⁰⁰ Bauer 2000: 262–304.

¹⁰¹ Mivel az egyes nyelvek participiumrendszerei nem fedik le egymást, ezért érthető, hogy az abszolút szerkezetek között formailag is van különbség. Mind morfológiailag, mind abszolút szerkezetekbeli használatát tekintve csupán egy participium van, amely valamennyi leánynyelvben előfordul: a participium imperfectum activi (képzője *-nt-*). Ez a képző rendkívül produktív az indoeurópai nyelvekben, és szinte mindig a participium imperfectum activi képzésére szolgál (kivéve a már említett hettitát, ld. 2.4 fejezet). Egy másik közös pont a *-to-* képzős participium perfectum passivi, amely azonban a görögben nem vált a participiumrendszer részévé, hanem az egyik adjectivum verbaleként használatos (az igeigéyekből történő képzése mégis megegyezik a más indoeurópai nyelvekkel). A participiumok rekonstrukciójáról bővebben ír többek között Fortson 2010: 108–109 és Beekes 2011: 279–280.

¹⁰² Ruppel 2013: 15–19, 172–229.

¹⁰³ Ruppel 2013: 207–216.

természeti jelenséghez, „eseményhez” köthetők, és így önmagukban is képesek időhatározóként állni a mondatban. Ezután terjedhettek el az olyan jelzős szerkezetek, amelyek főnévi tagja, bár van valamilyen természeti vonatkozása (például valamilyen égitestet jelent), önmagában nem képes időhatározói funkciót betölteni, ezért maga mellé vesz egy participiumot, amely igei jellege miatt képes az időviszony kifejezésére és a szerkezetben foglalt idődimenzió pontosítására, mint például ἡελίου ἀνιόντος „napfelkeltekor”. Így a főnév a participiummal kiegészülve kifejezi a fő cselekmény időbeli háttérét.

3.2 A KÖZÖS ESET REKONSTRUKCIÓJA ÉS PROBLÉMÁI

A legnagyobb problémát az esethasználatbéli különbség jelenti, ugyanis a görög genitivus, a latin ablativus és a szanszkrit locativus nem vezethető vissza egyetlen alapnyelvi esetre. Ha feltételezzük, hogy az esetrendszer tekintve morfológiai szinten a szanszkrit nyelv a legarchaikusabb az indoeurópai nyelvek között, illetve hogy az indoeurópai alapnyelv felbomlása előtt már használatban voltak abszolút szerkezetek, akkor arra következtethetünk, hogy ezek minden bizonnyal locativusban álltak. A locativus, ahogyan a neve is jelzi, helyhatározói eset, amelyet az egyes nyelvekben, amelyekben önálló esetként megmaradt, főleg a dolgok pozíciójának, esetenként a végpontnak a kifejezésére használnak. Ezenkívül a locativusnak időhatározói használata is van, amint a következő szanszkrit példák is mutatják: *uṣasi* 'hajnalban', *pradoṣe* 'este', *pariṇāme* 'végül, a végén'. Ilyen időhatározói locativus eseményeket megnevező névszóknál is előfordul: *vájrasya pátane* „villámcsapásra, villámcsapáskor” (RV 6.20.5), *adhvaré yajñéṣu* „a szertartás során, az áldozások közben” (RV 10.38.1).¹⁰⁴ Hasonlóan a litvánban is vannak mikor? kérdésre felelő időhatározói kifejezések locativusban: *rytė* 'reggel', *dvidešimtamè amžiuje* 'a huszadik században'.

A locativus azonban meglehetősen kevés leánynyelvben maradt fenn változatlanul, önálló esetként. A továbbiakban tehát szemügyre kell venni az esetszinkretizmus jelenségét, azaz hogy az egyes leánynyelvekben a locativus melyik esettel vagy esetekkel olvadt össze. Ahogyan az 1. ábrán is látjuk, a latinban az ablativus a régi ablativus, az instrumentalis és a locativus szinkretizmusa révén jött létre, a germán dativus pedig általános határozói esetté vált, tehát a locativust is magába olvasztotta. A görögben a locativus az instrumentálissal együtt a dativusba olvadt bele, az ablativus pedig a genitivusba. Így a görög esethasználat mindenképpen magyarázatra szorul, ha a szerkezeteket egyetlen, mégpedig locativusi ősre akarjuk

¹⁰⁴ Ruppel 2013: 134–135.

visszavezetni. A balti-szláv nyelvekre¹⁰⁵ szintén jellemző a genitivus-ablativus fúzió, azonban a locativus megmaradt önálló esetnek.

3.2.1 Ablativus absolutusok az itálikus nyelvekben

A latinban az eredeti ablativus, az instrumentalis és a locativus esetek szinkretizmusából létrejött az új ablativus eset. Az eredeti locativusi esetrag látható a III. deklinációs névszók sing. abl.-ában (-e <*-i), így a latin ablativus részben etimológiailag is megegyezik a szanszkrit locativusszal. Az ablativus absolutus locativusi eredetének kézenfekvő példáját maga a participiumi tag nyújtja, egészen pontosan a part. impf. act., amelynek sing. abl.-i esetragja az abszolút szerkezetekben leggyakrabban a locativusi eredetű -e.¹⁰⁶ Tehát formai szempontok alapján a latin ablativus absolutust is vissza lehetne vezetni egy korábbi locativus absolutusra.

Ablativus absolutusok a többi itálikus nyelvben is adatoltak (igaz, csak kis számban). Ez azért érdekes, mert a latinhoz képest más itálikus nyelvekben (mint például az oszk [31] és az umber [32]) a locativus használata meglehetősen elterjedt és gyakori.¹⁰⁷ Ez pedig azt jelenti, hogy mivel a locativus önálló eset volt, ezért az ablativus absolutusnak csakis ablativusi és instrumentalis használata lehetett.

(31) *toutad praesentid* (Tab. Bant. 21)
nép.ABL.SG jelen_van.PTCP.IMPF.ABL.SG
„a nép jelenlétével”

(32) *aves anzeriates* (Ig. Tabl. Ia1)¹⁰⁸
madár.ABL.PL megfigyel.PTCP.PF.ABL.PL
„a madarak megfigyelésével”

A latinban az ablativus absolutusok korai időktől kezdve adatoltak, és locativusi, instrumentalis és ablativusi használatuk is van.¹⁰⁹ Bauer elmélete szerint, mivel a többi itálikus

¹⁰⁵ Press 1973: 13 ábrája a balti-szláv nyelveket nem tünteti fel.

¹⁰⁶ A melléknévi -i esetragra abszolút szerkezetben ld. pl. *luna silenti* (Cato Agr. 29.1.7) „újholdkor (szó szerint: amikor a hold „hallgat”, vagyis nem világít)”. A mássalhangzós tövű ablativusi -e esetragra abszolút szerkezetben kívül ld. pl. *candente carbone sibi adurebat capillum* (Cic. De off. 2.25) „izzó szénnel perzselte le a szakállát”.

¹⁰⁷ A sing. locativusnak külön alakja volt az I. és II. deklinációban. A latinban is vannak nyomai a locativusnak, ennek a használata azonban jóval körülhatároltabb, mint a többi itálikus nyelvben (Bauer 2000: 272).

¹⁰⁸ Azonban mivel a többesszámban a locativus esetragja megegyezik az ablativuséval, ezért az umber példa akár locativusként is felfogható (Holland 1986: 189).

¹⁰⁹ Bauer 2000: 273 és Ruppel 2013: 175.

nyelvben az ablativus esetben csak az ablativus és az instrumentalis fuzionált, ezért az italicus alapnyelvre is rekonstruálható egy önálló locativus, az abszolút szerkezetek pedig ablativusszal álltak, locativusi értelem nélkül. Nem zárhatjuk ki azonban azt sem, hogy a szerkezetek latin nyelvi hatásra terjedtek el ablativusban.¹¹⁰

3.2.2 A görög genitivus absolutus

A görög genitivus a régi genitivus és ablativus esetek szinkretizmusából jött létre, a locativus és az instrumentalis pedig a dativusszal olvadt egybe. Az eredeti locativusi végződést őrzi valamennyi III. deklinációs névszó egyes (-ι) és többes számú dativusa (-σι <*-su; az -i hangzó az egyes szám analógiájára).¹¹¹ Ezért a görögben az esetszinkretizmus nem magyarázhatja a genitivus használatát. Megoldást jelenthet azonban a genitivus temporis figyelembevétele.

A genitivus temporis a görögön kívül előfordul a védikus óindban és az avesztáiban is, azonban használata ott csak néhány kifejezésre korlátozódik (például védikus óind *kṣāpah/kṣapáh* 'éjjel' *vástoh* 'reggel').¹¹² A genitivus „általában jelöli az adott időegészet, melynek részében a cselekvés végbemegy (tkp. genitivus partitivus): ἡμέρας nappal; νυκτός éjjel; θέρους aestate; χειμῶνος hieme; de: τῆς ἡμέρας a mondott napon; τοῦ μηνός havonkint”. Ezzel szemben a dativus (egészen pontosan a locativus, amelyet magába olvasztott) meghatározott időpontot jelöl: τῇ ὑστεραίᾳ (ἡμέρᾳ) (Thuc. 1.44.1) „másnap”.¹¹³

Ruppel¹¹⁴ szerint a görög esethasználatnak az lehet a magyarázata, hogy a prepozíció nélküli dativus több határozói szerepet volt képes betölteni a mondatban, mint a genitivus: lehetett többek között részeshatározó, eszközhatározó, hely- és időhatározó is. Azonban ha egy genitivusban álló fordított jelzős szerkezettel találkozunk a görögben, és az nem függ sem az állítmánytól, sem névszótól, akkor azt másképp nem lehet értelmezni, mint időhatározót.

¹¹⁰ Holland 1986: 189 hangsúlyozza, hogy az oszk példa a *Tabula Bantina*-ról származik, amely azonban sok latin nyelvi hatást mutat.

¹¹¹ Rix 1992: 130.

¹¹² A példákat idézi Ruppel 2013: 204. Hasonlóan a germán nyelvekben is létezik genitivus temporis, pl. ném. *abends* 'esténként', *montags* 'hétfőnként' stb.

¹¹³ Maywald–Vayer–Mészáros 2014: 250.

¹¹⁴ Ruppel 2013: 220–221.

3.2.3 A balti-szláv dativus absolutus

Az ószlávban és a litvánban is van önálló locativus. A szláv nyelvekre azonban az jellemző, hogy a locativust prepozíciókkal használják. Ez már az ószlávban is általános jelenség volt, önmagában a locativus csak ritkán fordult elő.¹¹⁵

A litván locativus formailag egy balti újítás, amely a régi locativus helyére lépett. Ez utóbbinak a nyomai viszont csak bizonyos szavakban őrződtek meg, például *namiẽ* 'otthon', *keturiesu* 'négyesben, négyen'. Az új locativus feltehetőleg balti-finn hatásra jelent meg, az eredeti locativusi esetrag és egy posztpozicionális *en* '-bAn' összeolvadásával (ez az ún. inessivusi eset), például *miškè* 'az erdőben' < dial. *miškiẽ* loc. + *en*; *knygojè* 'a könyvben' < **knygoi* + *en*; *sūnujè* 'a fiában' < **sūmui* + *en*.¹¹⁶ Az új locativusi esetrag mind a főnév-, mind a melléknévragozásban átvette a régi esetrag helyét.

Egy másik fontos tényező a sing. dat. és loc. esetragjainak hasonlósága: a hímnemű melléknévragozásban a sing. dat. és loc. kiegészül egy névmási eredetű *-m-* bővítménnyel.¹¹⁷ Dativusban az eredeti névmási *-i/ie/ui* rag lekopott, így ez az alak megegyezik a bővítménnyel ellátott tövel, amely locativusban az *-e* raggal egészül ki, például *báltas* 'fehér' → *baltám* sing. dat., *baltamè* sing. loc.¹¹⁸

A gerundiumok, ahogyan korábban szó esett róla, morfológiailag visszavezethetők a participiumok eredeti, mássalhangzós tövű singularis dativusára, amivel Ambrazas a dativus használatát magyarázza az abszolút szerkezetek névszói tagjában. Ugyanakkor Ambrazas szerint¹¹⁹ bizonyos személytelen igék (amelyek főleg természeti jelenségekhez kapcsolhatók) gerundiuma locativusi eredetű. Egyes nyelvjárásokban még ma is találni olyan rögzült kifejezéseket, mint dialektális *lŷnantie* 'esőben' (a standard nyelvben *lŷjant*), dial. *sniňgantie* 'havazás közben' (stand. *sniňgant*), amelyek a régi locativusi esetragokat tartalmazzák. Noha Ambrazas elismeri a dativus és a locativus formai hasonlóságát egyes számban, véleménye szerint ez kevés okot ad arra, hogy a gerundiumot (és a dativus absolutust) az eredeti locativushoz kössük.

¹¹⁵ Lunt 2001: 149.

¹¹⁶ Bizonyos keleti nyelvjárásokban elterjedtek egyéb névutóval összeolvadt helyhatározói esetek is (a *miškas* 'erdő' példáján keresztül): az inessivuson kívül az illativus (*miškañ* 'az erdőbe' < *miškq* acc. + *na*), allativus (*miškóp[i]* 'az erdőhöz' < *miško* gen. + *pi[e]*) és adessivus (*miškiēpi* 'az erdőnél' < *miškiẽ* loc. + *pi[e]*) (Dini 2019: 450–451).

¹¹⁷ Ez etimológiailag megfelel az alapnyelvi névmási ragozásban előforduló *-sm- névmási bővítménynek, pl. szkt. *tad* 'ő, az' → *tasmai* sing. dat., *tamin* sing. loc.

¹¹⁸ Pakalniškienė–Jakulytė 2016: 65.

¹¹⁹ Ambrazas 2006: 435.

Press¹²⁰ felvázolja azt az elméletet, amely szerint a dativus és a locativus (illetve a genitivus és az ablativus) formai hasonlóságát jelentésbeli hasonlóságukkal és az indoeurópai élő-élettelen megkülönböztetéssel lehet megmagyarázni. A locativus a szanszkritban esetenként kifejezhetett végpontot is. Hasonlóképpen modern indoeurópai nyelvekben is jellemző a menést jelentő igék mellett a 'hol?' kérdésre válaszoló helyhatározó használata a 'hova?' kérdésre válaszoló helyhatározó helyett, például fr. *aller en Angleterre* „Angliába megy”, lett *iet mājās* „hazamegy”. A dativus mint részeshatározó hasonló szerepet tölthetett be élőlényeket jelentő szavaknál. Az végpontot jelző esetek közti animatum-inanimatum különbséget a rag eltérő ablautvariánsai fejezhették ki (tehát: dativus – animatum – alapfokú ablaut [**-e-*]; locativus – inanimatum – nullfokú ablaut [**-i-*]).¹²¹

Ez az elmélet helytállónak látszik a litván gerundiumok származása kapcsán is: a dativus absolutusok alanya eredetileg személy vagy élőlény lehetett, amelyet leginkább személyes névmással fejeztek ki, az alany nélküli, abszolút használatú gerundiumok, amelyek természeti jelenségekhez köthetők, pedig locativusi eredetűek lehettek.

3.3 SZÜKSÉGES-E EGYETLEN ESET REKONSTRUKCIÓJA?

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az abszolút szerkezetek mint szintaktikai kategória tehát rekonstruálható az alapnyelvre. Az előző alfejezetben azonban láthattuk, hogy egy közös, locativusi eset rekonstrukciója meglehetősen problematikus, a locativuson kívül pedig más eset aligha jöhet szóba, amely az esetszinkretizmus alapján megfelelné a különböző különnyelvi adatoknak.¹²² Így felmerül a kérdés, hogy az összehasonlító indoeurópai nyelvészet módszertani megfontolásai alapján egyáltalán szükséges-e egyetlen közös eset rekonstrukciója.

A rekonstruált alapnyelvi esetrendszer prepozíciók nélkül is produktív volt, így egy kategórián belül a különféle esetek egymás mellett éltek részben eltérő funkcióval.¹²³ Erre jó példa a főnévi igenév eredete is a különböző leánynyelvekben. A főnévi igenév szinte minden indoeurópai nyelvben létező szófaj, és minden nyelvben ugyanolyan jelentésárnyalatokat tükröz. Maguk az infinitivusi alakok pedig különféle, alapnyelvi eredetű deverbális absztrakt főnevek bizonyos rögzült, állandósult használatú esetei. A védikus óindben például egy *-tu-*

¹²⁰ Press 1973: 12–16.

¹²¹ Ambrazas 1981: 13 szerint a locativus eredetileg nem volt a névszói paradigma része, és csak határozószóknál fordult elő (erre olyan litván határozószókat hoz példaként, mint *anksti* 'korán', *tolì* 'messze'). Ez a határozószói képző maradhatott meg a fentebb említett, időjárási jelenségeket jelölő, személytelen gerundiumok esetében is.

¹²² Ruppel elméletében kitart a locativus mint kiindulópont mellett.

¹²³ Ambrazas 1981: 12.

képzős elvont főnévnek az accusativusa (-tum) és a dativusa (-tave) is előfordul, ritkábban a genitivusa és ablativusa (-tos) is. Ez a sokszínűség azt bizonyítja, hogy a védikus óindban még nem volt éles határ a nomen verbale és az infinitivus között. A klasszikus szanszkritban azonban ennek a nomen verbalénak csak az accusativusa maradt meg és grammatikalizálódott infinitivusként (amely formailag megegyezik a latin supinum accusativusának).¹²⁴ A latin inf. impf. act. -re képzője locativusi, az inf. impf. pass. -(r)i képzője dativusi eredetű (egy s-képzős nomen verbaléból). A litván -ti képző egy -ti- képzős elvont főnév dativusának (-ti < -tie < *-tej),¹²⁵ a görög -εν, -vai, -σαι, -σθαι pedig különböző képzők locativusának maradványa.¹²⁶ A formai sokszínűség arra enged következtetni, hogy az egyes indoeurópai nyelvek az alapnyelvből nem magukat az infinitivusokat, hanem csak azok kialakulásának az előfeltételeit örökölték.

Hasonló lehet a helyzet az abszolút szerkezetekkel is. Véleményem szerint az abszolút szerkezetek használatát az infinitivusokhoz hasonlóan különféle esetekhez lehet kötni.¹²⁷ Habár közös esetet nem lehet rekonstruálni, az mégis egyértelmű, hogy a konstrukció maga egy függő esetben álló, fordított jelzős szerkezet, amelynek a főnévi magja mellett egy időviszonyt kifejező, aspektussal rendelkező participium áll. Az alapnyelvben még nem voltak prepozíciók, az egyes grammatikai esetek szemantikailag sokkal telítettebbek voltak. Ebből kifolyólag önállóan több különböző szerepet tölthettek be a mondatban.

Ezt alátámasztja Ruppel¹²⁸ megfigyelése, miszerint a latin ablativus absolutus gyakran visszatükrözi azt a három esetet, amelyből az ablativus szinkretizmus révén kialakult: a locativust (*P. Mucio L. Calpurnio cos.* „P. Mucius és L. Calpurnius consulsága közben”), a comitativust/instrumentalist (*me praesente* „jelenlétemben”) vagy az eredeti ablativust¹²⁹ (*his rebus confectis*, amennyiben így fogjuk fel: „attól fogva, hogy ezeket a dolgokat elintézték”).

Így az alapnyelvi beszélő is saját igényei szerint különböző grammatikai esetekben használhatta az abszolút szerkezeteket, például idő kifejezésére a locativust, mód és eszköz kifejezésére az instrumentalist, valamint ok kifejezésére az ablativust. Maguk a szerkezetek pedig később, az alapnyelv felbomlása után, már a különnyelvi fejlődés során rögzültek egy adott grammatikai esettel.

¹²⁴ A -tu- képzős absztrakt főnév instrumentálisából pedig az absolutivum fejlődött ki (Speijer 1998: 296).

¹²⁵ Pakalniškienė–Jakubytė 2016: 95, Fortson 2010: 107 és Ambrazas 1981: 12. Ambrazas 1981: 13 szerint nem kizárt, hogy a balti-szláv infinitivusok eredetileg locativusok voltak, azonban ez csak formai kérdés.

¹²⁶ Ruppel 2013: 200–204, Fortson 2010: 107–108 és Ambrazas 1981: 12. A görög infinitivusokról ld. még Rix 1992: 237–239.

¹²⁷ Hasonlóképpen vélekedik Meillet–Vendryes 1948: 617.

¹²⁸ Ruppel 2013: 175.

¹²⁹ Ruppel 2013:175 hozzáteszi, hogy a görög genitivus absolutus néhány esetben tükrözi a vele összeolvasztott ablativusi értelmet is.

4 ÖSSZEFOGLALÁS

Az abszolút szerkezetek a klasszikus nyelveken kívül számos más olyan indoeurópai nyelvben is előfordulnak, amelyek térben és időben távol állnak egymástól. Felépítésük és használatuk hasonló, hiszen a nyelvek többségében egy főnév és egy vele egyeztetett participium alkotja őket, értelmileg fordított jelzős szerkezetek, és jelentésükben is megegyeznek. Ez alapján felmerül a kérdés, hogy a történeti-összehasonlító nyelvészet módszereit alkalmazva rekonstruálhatók-e az abszolút szerkezetek az alapnyelvre.

A rekonstrukció első lépése, hogy feltérképezzük az abszolút szerkezetek előfordulását az egyes leánynyelvekben: a görögben elsősorban genitivusszal, a latinban ablativusszal, a szanszkritban locativusszal, a germán és a balti-szláv nyelvekben dativusszal adatoltak. A germán nyelvek kapcsán sokáig fejtörést okozott a filológusok körében a dativus absolutus eredetisége, azonban minden jel arra mutat, hogy ez a szerkezet nem a klasszikus nyelvek hatására jött létre. A litvánban a konstrukció rendhagyó módon nem egyeztetett participiummal, hanem gerundiummal áll, amely azonban nem más, mint a mássalhangzós tövű participiumok esetrag nélküli, fosszilizálódott dativusi alakja, tehát a gerundium valaha egy egyeztetett szerkezet részét alkotta.

Az abszolút szerkezetek megegyező felépítése és a gazdag különnyelvi adatoltság arra enged következtetni, hogy ilyen típusú szintagmák már az indoeurópai alapnyelv felbomlása előtt használatban voltak. A rekonstrukciót azonban megnehezíti a nyelvek közti eltérő esethasználat. Feltételezhetnénk, hogy az alapnyelvben a szerkezetek locativusban álltak, akárcsak a szanszkritban. Így a latin ablativus használatára is könnyen magyarázatot kapnánk az ablativus és a locativus szinkretizmusa révén. Azonban a locativusi eredet bizonytalanává válik, ha számításba vesszünk olyan italikus nyelveket, amelyekben a locativus önálló, produktív eset volt, a bennük használt abszolút szerkezetek mégis ablativusszal álltak. Ennek az lehet az egyik magyarázata, hogy már az italikus alapnyelvben is ablativus absolutusok voltak használatban, locativusi értelem nélkül – ez azonban azt jelentené, hogy a szerkezeteket nem tudjuk locativusszal rekonstruálni az indoeurópai alapnyelvre. A másik lehetséges magyarázat az, hogy a konstrukciók az italikus alapnyelvben még locativusszal álltak, és a különböző leánynyelvekben a latin nyelvi hatás miatt terjedt el az ablativus használata.

Gondot okoz a rekonstrukciónál a görög genitivus absolutus eredete is, ugyanis az alapnyelvi locativus a görögben a dativusszal olvadt egybe, nem a genitivusszal. A görög nyelv abszolút szerkezetei kapcsán azonban kézenfekvő magyarázatot nyújt a genitivus időhatározói

használata, amely szemantikailag hasonló a dativus temporishoz, de a dativusszal ellentétben a genitivusnak más határozói használata nincs, ezért a locativust magába olvasztó dativus helyett ez vált az abszolút szerkezetek esetévé.

A balti-szláv nyelvekben a locativus önálló eset, ezért logikus lenne, ha az abszolút szerkezetek is locativusszal fordulnának elő. Ennek az esetnek a használata azonban már az ószlávban is rendkívül korlátozott volt, hiszen szinte kizárólag prepozíciókkal együtt használták. A balti nyelvekben ma is használt locativus balti újítás, az eredeti locativus pedig csak néhány határozószóban maradt fenn. Azonban elmondható, hogy a dativus és az eredeti locativus egyes számban alaktanilag közel állt egymáshoz, és a litvánban vannak olyan személytelen igékből képzett gerundiumok, amelyek minden bizonnyal locativusi maradványok. A dativus abszolút szerkezeti használatát tehát egyrészt az eredeti locativusi eset meggyengülése, másrészt a morfológiai hasonlóság motiválhatta.

Ha tehát feltételezzük, hogy a szerkezetek az alapnyelvben locativusszal álltak, akkor néhány leánynyelv esetében nehezen magyarázható meg az eltérő esethasználat. Ha viszont számításba vesszük azt is, hogy az alapnyelvben nem voltak prepozíciók, és ezért az egyes grammatikai esetek használata sokkal széleskörűbb volt, akkor az abszolút szerkezetek kapcsán is feleslegessé válik egyetlen közös eset rekonstrukciója. Az alapnyelvi beszélő tehát mondandójának és az adott mondat szintaxisának igényei szerint használhatta a szerkezeteket különböző grammatikai esetekkel.

IRODALOMJEGYZÉK

- Adamik, Béla 2009. *A latin nyelv története*. Budapest: Argumentum.
- Ambrazas, Vytautas 1974. Zur Entwicklung der Partizipialkonstruktionen mit obliquen Kasus im Litauischen. *Zeitschrift für Slawistik* 19/1. 241–251.
- Ambrazas, Vytautas 1981. Zur Geschichte einer indoeuropäischen Konstruktion (Dativus cum Infinitivo im Baltischen). *Kalbotyra* 32/3. 12–24.
- Ambrazas, Vytautas 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Ambrazas, Vytautas 2006. *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Bauer, Brigitte 2000. *Archaic Syntax in Indo-European*. Berlin – New York: De Gruyter.
- Beekes, Robert 2011. *Comparative Indo-European Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Bornemann, Eduard – Risch, Ernst 1978. *Griechische Grammatik*. Braunschweig: Bildungshaus Schulbuchverlage.
- Bornemann, Eduard – Risch, Ernst 1999. *Görög nyelvtan*. Ford. Mayer Péter. Székesfehérvár: Lexika Tankönyvkiadó.
- Braune, Wilhelm 2004. *Gotische Grammatik mit Lesestücken und Wörterverzeichnis*. 20 Aufl. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Castello, John R. 1980. The absolute construction in Gothic. *WORD* 31/1. 91–104.
- Dewey, Tonya Kim – Syed, Yasmine 2009. Case Variation in Gothic Absolute Constructions. In: Jóhanna Barðdal – Shobhana L. Chelliah: *The Role of Semantic, Pragmatic, and Discourse Factors in the Development of Case*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 3–22.
- Dini, Pietro Umberto 2014. *Foundations of Baltic Languages*. Vilnius: Vilnius University.
- Dini, Pietro Umberto 2019. *Baltų kalbų lyginamoji istorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Dundaitė, Ana 2009. *Senoji slavų kalba*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Eda, Yoko 1988. A Study of Gothic Absolute Constructions. *Gengo Kenkyu* 93. 39–60.
- Ellis, Jeffrey 1953. *Old High German Grammar. An Elementary*. Oxford: Clarendon Press.
- Eythórsson, Thórhallur – Indriðadóttir, Ingunn Hreinberg 2018. The Prepositional Absolute Construction in Icelandic. *Scandinavian Philology* 16/1. 3–18.
- Farkas, Zoltán – Horváth, László – Mayer, Gyula 2000. *Ógörög nyelvtan és mondattani gyakorlatok*. Budapest: TypoTEX

- Fortson, Benjamin W. 2010. *Indo-European Language and Culture. An Introduction*. 2nd ed. Malden – Oxford: Wiley-Blackwell.
- Haugen, Odd Einar 1995. *Grunnbok i norrønt språk*. 2. utg. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Haugen, Odd Einar 2009. *Norrøn grammatikk i hovuddrag*. Bergen: Novus.
- Holland, Gary B. 1986. Nominal Sentences and the Origin of Absolute Constructions in Indo-European. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 99/2. 163–193.
- Ittész, Máté 2017. Funkcióigés szerkezetek és nyelvészeti rekonstrukció. *Nyelvtudományi közlemények* 113. 111–146.
- Ittész, Máté 2018. Imperfectum vagy instans? Néhány gondolat középsikolai latin nyelvtanainkról. *Ókor* 17/2. 83–91.
- Keydana, Götz 1997. *Absolute Konstruktionen in altindogermanischen Sprachen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen.
- Körtvélyesi, Tibor 2005. *Szanszkrit nyelvtan*. Budapest: A Tan Kapuja Buddhista Főiskola.
- Kühner, Raphael – Holzweissig, Friedrich 1912. *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*. 1. Teil. *Elementar-, Formen- und Wortlehre*. 2. Aufl. Hannover: Hahnsche Buchhandlung.
- Lunt, Horace Gray 2001. *Old Church Slavonic Grammar*. 7th ed. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Mayrhofer, Manfred 1978. *Sanskrit-Grammatik mit sprachvergleichenden Erläuterungen*. 3. Aufl. Berlin – New York: de Gruyter.
- Maywald, József – Vayer, Lajos – Mészáros, Ede 2014. *Görög nyelvtan*. 13. kiad. Szerk. Mayer Gyula. Budapest: Eötvös József Collegium.
- Meillet, Antoine – Vendryes, Joseph 1948. *Traité de grammaire comparée des langues classiques*. 2. éd. Paris: Librairie Ancienne H.C..
- Menge, Hermann 2000. *Lehrbuch des Lateinischen Syntax und Semantik*. 4. Aufl. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Mitchell, Bruce 1978. *A Guide to Old English*. 2nd ed. Oxford: Basil Blackwell.
- Pakališkienė, Dalia – Jakulytė, Dalia 2016. *Lietuvių kalbos istorinė morfologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Press, Ian J. 1973. The Syntax of Absolute Constructions in Slavonic and Baltic, with Reference to Finno-Ugrian. *The Slavonic and East European Review* 51. 11–21.
- Ramonienė, Meilutė – Pribušauskaitė, Joana 2003. *Praktinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Baltų lankų vadovėliai.

- Rix, Helmut 1992. *Historische Grammatik des Griechischen: Laut- und Formenlehre*. 2. Aufl. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Ruppel, Antonia 2013. *Absolute Constructions in Early Indo-European*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Speijer, Jakob S. 1998. *Sanskrit Syntax*. 6th ed. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Tóttösy, Csaba 1975. The participium absolutum in the Greek, Latin and Sanskrit. *Annales Univ. Scient. Bud. Sectio Linguistica* 3. 11–16.